

MODELUL PSIHOPEDAGOGIC DE DIMINUARE A AGRESIVITĂȚII ÎN MEDIUL PENITENCIAR

THE PSYCHO-PEDAGOGICAL MODEL OF REDUCING AGGRESSION IN THE PENITENTIARY ENVIRONMENT

Laurențiu-Mihai SĂBĂREANU

*Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (MOLDOVA), doctorand
Psiholog principal, Penetenciarul-spital din Pitești (ROMÂNIA)*

Email: mihai.sabareanu@gmail.com,

ORCID iD: 0000-0002-8931-8968

Victoria GONȚA

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Doctor în psihologie, conferențiar universitar (MOLDOVA)

E-mail: victoriagonta1@gmail.com

ORCHID iD: 0000-0002-6433-5112

CZU:159.9:343.82

Abstract

A fundamental feature of living beings, human aggression appears as a complex reality: from the norm/rule in relations with others, a way of affirmation in a certain context, the guarantee of success (nonviolent, calm form), to its perception as a form of behavior destructively oriented, with the production of material, psychological, moral or mixed damages (Neculau, 1996). In other words, aggressiveness can take the form of that fundamental disposition "thanks to which the living being can obtain the satisfaction of its vital needs, mainly food and sexual", "the form of the dynamism of a subject who asserts himself, who does not run away from difficulties or struggle", (Larousse, 1998) as well as that of the hostile, malevolent character oriented towards oneself (self-aggressiveness) or towards others (hetero-aggressiveness) The present article highlights the importance of cognitive emotion regulation and reducing aggression on the custodial population by enhancing the psychoeducational intervention at the level of inmates. The study of documents and psychological, social, educational programs, own interventions and previous research, the actual work with the prison population and the results of the pilot study come to strengthen the author's convictions on the importance of psychoeducation in the penitentiary environment.

***Keywords:** teaching, cognitive emotion regulation, aggression, delinquent population, psychoeducational*

Rezumat

Trăsătură fundamentală a ființelor vii, agresivitatea umană apare ca o realitate complexă: de la normă/regulă în relațiile cu ceilalți, un mod de afirmare într-un anumit context, garanția succesului (formă nonviolentă, calmă), până la percepția ei ca un formă de comportament orientată distructiv, cu producere de prejudicii materiale, psihologice, morale sau mixte (Neculau, 1996). Cu alte cuvinte, agresivitatea poate lua forma acelei dispoziții fundamentale „mulțumită căreia ființa vie poate obține satisfacerea nevoilor sale vitale, în principal alimentare și sexuale”, „forma dinamismului unui subiect care se afirmă, care nu

fuge de greutate sau luptă”, (Larousse, 1998) precum și cea a personajului ostil, răuvoitor, orientat spre sine (autoagresivitate) sau către ceilalți (heteroagresivitate). Prezentul articol evidențiază importanța reglării cognitive a emoțiilor și a reducerii agresiunii asupra populației deținuților prin intensificarea intervenției psihoeducaționale la nivelul deținuților. Studiul documentelor și programelor psihologice, sociale, educaționale, intervențiile proprii și cercetările anterioare, munca efectivă cu populația penitenciară și rezultatele studiului pilot vin să întărească convingerile autorului asupra importanței psihoeducației în mediul penitenciar.

Cuvinte-cheie: predare, reglare cognitivă emoțională, agresivitate, populație delincventă, intervenție psihoeducativă

Introducere

Agresivitatea apare ca o ”însușire a tipurilor de comportament care sunt orientate în sens distructiv, cu intenția de a provoca daune morale, psihologice, fizice sau materiale, cazuri în care comportamentul agresiv poate viza obiecte, animale sau ființa umană – mergând până la autoagresivitate sau orice combinație între acestea” [15, p.164]. Elementul definitoriu este intenția; pentru ca un act să fie considerat agresiv, persoana trebuie să intenționeze să facă rău. Comportamentul agresiv arată o poziție fermă față de drepturile proprii, o exprimare a gândurilor și emoțiilor într-un mod neadecvat, ce lezează drepturile celorlalți și are drept scop dominarea, controlul asupra acestora [1; 3; 4]. Cu specificarea faptului că agresivitatea nu trebuie confundată nici cu comportamentul antisocial, nici cu delincvența, devianța sau infracționalitatea (acestea fiind doar formele de vârf ale ei, prin caracterul spectacular și potențialul periculos), se poate diferenția între: comportament agresiv direct sau indirect (în funcție de mijloacele folosite, fizice sau verbale); agresivitate latentă sau manifestă (având drept criteriu forma de manifestare); conduită agresivă orientată în direcția producerii unui rău altei persoane sau orientată în direcția demonstrării puterii agresorului sau a masculinității (în funcție scopul urmărit); între comportament autodistructiv sau care poate periclita sănătatea și echilibrul organismului etc. Ca ritm de manifestare, comportamentul agresiv poate fi ocazional, polimorf și cronic, sau poate fi expresia integrată a unei manifestări patologice.

1. Sistemul penitenciar și grupul de deținuți

De sorginte latină (*”poenitentia”*), semnificația cuvântului penitenciar derivă din limbajul creștin, făcând referire la pocăință, stare de privare (fizică, materială) percepută fie din partea unui preot, fie impusă sieși ca o auto-îndreptare. Termenul include dubla valență a pocăinței pentru o greșeală/păcat/delict comise cu intenție sau fără și a pedepsei corespunzătoare aceluși delict civic, moral sau duhovnicesc, transpusă în privarea de orice fel. Penitenciarului îi revine astfel atribuția de disciplinare, în sensul corectării unei abateri morale prin conlucrarea deținutului (cu voința sa) cu persoana/instituția care-l ajută să înțeleagă unde a greșit, rațiunea delictului (anumite nevoi personale neîmplinite) și impactul asupra propriei persoane, a victimei, a altor participanți indirecti (familia victimei, a agresorului, etc.) Prin activitățile reglementate juridic, prin ansamblul de obligații și drepturi propuse celor condamnați, penitenciarul vizează atingerea unor obiective de tipul asigurării detenției (custodia persoanelor condamnate la o pedeapsă privativă de libertate, în condiții morale și materiale ce respectă demnitatea umană) și asistenței, sprijinirii, deținuților în vederea

reeducării și facilitării reintegrării în societate după executarea pedepsei [18, p.222]. Specific mediului penitenciar este existența în paralel a normelor oficiale -legiferate și care urmăresc atingerea obiectivelor instituției productive, educative, preventive-, cu normele modificate - care urmăresc crearea unor relații și condiții de viață suportabile pe parcursul executării pedepsei și care acționează numai în interiorul grupului de deținuți. Pentru persoana care execută o pedeapsă privativă de libertate, mediul penitenciar ridică, pe de o parte, problema adaptării la normele și valorile specifice acestui cadru de viață și pe de altă parte problema evoluției ulterioare a personalității sale.

Luând în considerare notele definitorii ale grupului, ca unitate socială alcătuită din mai multe persoane ce se află în relații de interacțiune și dependență reciprocă, mediate de implicarea într-o activitate comună, dezvoltând în timp norme și valori care reglează comportarea comună [10], distingem în definirea grupului de deținuți, două aspecte ce trebuie avute în vedere: spațiul de viață și specificul populației penitenciare. *Spațiul* de manifestare al grupului de deținuți îl reprezintă penitenciarul care, independent de voința persoanelor implicate, le obligă să coexiste în același „teritoriu”. Spațiul penitenciar este unul închis, limitând semnificativ libertatea de acțiune; dihotomic, împărțind populația penitenciară în două categorii: de o parte și de alta a gratiilor; lipsit de intimitate, obligând la acceptarea, adoptarea unor comportamente; penal din punct de vedere juridic și totodată un spațiu al autorității penitenciare, impunând respectarea regulamentului de ordine interioară, în caz contrar aplicându-se sancțiuni suplimentare. Populația penitenciară este una eterogenă, *specificul* acesteia având ca particularități psihice și morale: dificultăți în asumarea responsabilității, deficit instructiv – educativ la o mare parte dintre deținuți, atitudini și valori proinfraționale, dizarmonii ale personalității, traume nedepășite sau neintegrate, toleranță la frustrare scăzută, contradicții între conștiința morală și manifestările morale, dominanța intereselor materiale și biologice [11].

Odată intrați în spațiul carceral, deținuții ”sunt nevoiți” să-și atribuie identități specifice:

- o identitate comună, necesară conviețuirii împreună și existenței lor în fața celor care i-au respins. Din poziția de ”excluși”, deținuții prezintă valori morale aparent opuse celor avute de cetățeni obișnuiți, ceea ce le-ar permite să-și regăsească o identitate onorabilă - „ noi suntem pur și simplu diferiți de voi” [Le Caisine, apud.11, p. 78-79].

- o identitate socială individuală, determinată de locul social în cadrul detenției. Pedeapsa cu închisoarea produce depersonalizarea individului, aceasta suportând degradări, mortificări, mutilări și o repersonalizare dobândită grație sistemului de privilegii, așteptărilor secundare „și complicității în reclusiune” [Goffman, apud. 11, p. 56-94). Concomitent are loc o desocializare a deținutului ce privește atât eul individului, cât și relațiile lui cu alții [Pollak, apud. 11, p. 260]. Odată cu intrarea în spațiul detenției individul își ”pierde” identitatea civilă și socială (profesia, familia, prieteni etc), singura identitate socială rămânând cea de deținut (ca element de distincție și recunoaștere).

- deținutul trebuie totuși să se diferențieze de ceilalți (de diferite vârste, origini etnice, culturale sau sociale, cu fapte și/sau trecuturi carcerale multiple), acest aspect presupunând adoptarea unei identități personale specifice, sprijinită pe integrarea (totală sau relativă) valorilor morale specifice și cu ajutorul judecăților privind valorile morale pe care unii și alții se presupune că le posedă. Ei își crează astfel o identitate morală diferită, ce poate

căpăta în diferite conjuncturi valoarea de identitate socială (deținutul devine ceea ce s-a presupus a fi făcut și ce poate să facă).

Viața în penitenciar este însă o viață în grup, cu particularități specifice ale [9, p. 90-92]:

- structurii formal-informale și a status-rolurilor (există deținuți responsabilizați "oficial" de către administrație, această organizare formală intrând deseori în contradicție cu organizarea neoficială bazată pe simpatii și antipatii interpersonale și subordonată satisfacerii trebuințelor fundamentale pentru deținuți; există "privilegii diferite de la un statut la altul, dar, ca principiu, statutele avute afară par să se mențină pe perioada executării pedepsei")

- comunicării formale și informale (influențată pe de o parte de ierarhizarea organizatorică a penitenciarului și pe de alta de mesajele orale care circulă între deținuți și care au o importanță majoră pentru aceștia)

- structurii normelor (deși normele informale par că asigură o echilibrare pozitivă a grupului de deținuți, în realitate tensiunile ce se nasc permanent între deținuți și între diferite subgrupuri ale acestora certifică faptul că normele neoficiale nu pot asigura singure autoorganizarea grupului de deținuți)

- structurii puterii (cu liderii informali a căror autoritate pare superioară celor numiți oficial, cercetările în domeniu semnalând că "liderul agreat de cei mai mulți deținuți este cel care își exercită influența din mijlocul grupului și nu din fața lui").

1.1 Forme ale manifestării comportamentelor agresive în penitenciare

Privarea de libertate favorizează apariția și dezvoltarea unor comportamente agresive. Se poate ca unii deținuți să fie victime sau agresorii altora, conduitele lor agresive fiind fie induse motivațional prin crearea unor stări de manie și furie, fie determinate de efectele de grup, ca imitația coercitivă - comandată. Legat de acest fenomen J. Pinatel distinge două forme distincte ale agresivității: ocazională și profesională [apud. 2]. Agresivitatea ocazională se caracterizează prin spontaneitate și violență, fiind mai des întâlnită în crimele pasionale. Agresivitatea profesională se caracterizează printr-un comportament violent, durabil, care se relevă ca o constantă a personalității infractorului, acesta manifestându-se agresiv în mod deliberat, conștient. Altă formă de agresivitate este cea instrumentală care se manifestă sub forma conflictelor individuale sau de grup, în condițiile în care se intră în competiție pentru o resursă de existență limitată, cum ar fi teritorialitatea, dreptul de a lua primul masa. O formă extremă de agresivitate (verbală și fizică) este a celor care sunt condamnați pentru delicta repudiate de mediul carceral, cum ar fi: violul cu incest, violul copiilor, uciderea copiilor, părinților, soției. Ca forma de agresivitate specifică mediului apare sclavia, constând în folosirea de deținuți a altora pentru menaj și alte activități considerate înjositoare. Putem afirma că mediul privativ de libertate dezvoltă un comportament agresiv care constă în respingerea agresivă a valorilor și normelor de grup din exterior.

Formele de manifestare ale comportamentului agresiv în penitenciare pot fi sistematizate astfel: rezistența pasivă – deținuții nu opun rezistență, dar refuză să se conformeze cererilor echilibrate sau ordinelor directe; rezistența activă – deținuții amenință cu violența; comportament violent – considerat ca fiind o amenințare verbală sau nonverbală, acest lucru putând duce la violență; amenințări pentru personal – pot să includă arme. Prin

comportamentul său, deținutul poate răni alte persoane; amenințări pentru viață - pot să includă arme. Atitudinea deținutului poate duce la pierderea vieților.

Deși comportamentele agresive reprezintă o problemă serioasă a organizației penitenciare ca ansamblu, numărul studiilor adresate acestora rămâne limitat și axat în general pe latura descriptivă.

1.2 Trăsături ale agresivității la deținuți

Agresivitatea particulară a deținutului include un subset de comportamente distincte, cu caracteristici proprii. Studiile și cercetările vizând acest fenomen (deși relativ puține), argumentează faptul că orice definiție a agresivității în mediul penitenciar include un număr de elemente cheie [9, p. 184-197]: comportamentul agresiv poate include un singur incident, cu atât mai mult dacă acesta este sever; teama față de o agresiune repetată trebuie să fie recunoscută; asimetria puterii nu este întotdeauna evidentă, dar poate fi implicată; agresiunea implică forme directe și indirecte; trebuie avută în vedere percepția potențialei victimei; intenția agresivă poate să nu fie întotdeauna evidentă; motivația ce stă în spatele fenomenului poate fi extrem de complexă; provocarea din partea potențialei victimei poate să nu fie intenționată.

Deținuții cu comportamente agresive sunt văzuți ca având o motivație pentru dominanță (aceștia provoacă confruntări sau alte forme de agresiune, ignorând manifestările de supunere sau receptivitate). Comportamentele agresive sunt probabil utilizate în încercarea de a obține acceptarea din partea celorlalți și obținerea unui anumit status social (mai înalt, în ierarhia deținuților). Credințele pozitive referitoare la utilizarea agresiunii (agresiunea este un răspuns eficient la un conflict), capacitatea limitată de empatie, credințele negative despre celelalte persoane, experiența agresiunii în alte medii, reprezintă tot atâtea caracteristici individuale ce pot explica comportamentele agresive. Există speculații cu privire la severitatea unor tulburări mentale și a relației dintre acestea și comportamentele agresive. Potrivit acestora, agresivii posedă unele trăsături ale personalității psihopatice, ale tulburării de personalitate de tip borderline, histrionică sau paranoidă.

2. Activități/programe psihoeducaționale desfășurate cu deținuții

Penitenciarul încearcă recuperarea, prin inițiala separare de ceilalți (care nu au greșit, sau nu au greșit chiar atât de rău, sau care nu au greșit încă), fără a izola de ceea ce înseamnă social, pentru că, de fapt, revenirea din detenție se face tot în societate.

Dacă până nu demult sistemul penitenciar românesc pune accent pe latura punitivă, în prezent (fie ca impuls din interiorul sistemului, fie din afara acestuia prin implicarea asociațiilor și fundațiilor nonguvernamentale) două scopuri principale ghidează ceea ce reprezintă pedeapsa cu închisoarea: *coerciția* (custodia persoanelor condamnate la o pedeapsă privativă de libertate, în condiții morale și materiale ce respectă demnitatea umană) și *educarea* (pregătirea, asistența, sprijinirea deținutului pentru reintegrarea în societate, în comunitate, după executarea pedepsei privative de libertate) [18, p.222].

Dinamica modernă a filosofiei carcerale, preocuparea pentru sporirea ”*capacității instituționale de a formula ea însăși în mod cât mai adecvat problemele proprii și de a găsi soluții eficiente*” [19, p.24], au determinat definirea și reglementarea în diverse prevederi normative și legislative referitoare la desfășurarea activităților de asistență psihologică, a unor

concepte de tipul: vulnerabilitate, nevoi speciale, risc pentru siguranța penitenciarului, situații de criză etc.

Pornindu-se de la dezideratul accesului tuturor deținuților la informare, la activități și programe de educație, asistență psihologică și asistență socială individualizată, la nivelul penitenciarelor din România este asigurat un cadru unitar de desfășurare a acestor tipuri de activități, cu încercarea permanentă de asigurare a raportului numeric optim dintre personalul de specialitate și persoanele private de libertate.

a) *În funcție modalitățile de desfășurare și de adresabilitate*, activitățile psihologice pot fi individuale sau adresate grupurilor și se pot realiza: cu toate categoriilor de deținuți, cu grupuri de risc/supravulnerabilizare (cu nevoi speciale: bolnavi cronici, bolnavi psihici, femei însărcinate sau cu copil în creștere până la un an, deținuți cu dizabilități etc).

b) *În funcție de tipul activităților*, acestea se pot clasifica în: activități de psihodiagnoză și interpretare a rezultatelor, consiliere psihologică, activități terapeutice, activități de cercetare și de elaborare a unor noi instrumente și metode de lucru, activități coparticipative la actul decizional în cadrul comisiilor, activități desfășurate în colaborare cu instituțiile de învățământ superior și cu cele care au ca obiect de activitate studiul fenomenului infracționalității.

c) *Raportat la momentele traseului execuțional*, psihologul ce-și desfășoară activitatea în penitenciar poate desfășura: activități de evaluare și intervenție inițială – adresate deținuților nou-depuși (aplicarea screeningului de evaluare psihologică, aplicarea unor baterii de teste psihologice, elaborarea profilurilor psihologice, consiliere psihologică, intervenție în situație de criză etc); activități curente – desfășurate pe perioada executării pedepsei (evaluare psihologică, consiliere psihologică sau terapie, asistență acordată deținuților în situații conflictuale, de criză sau de management al stresului, programe de intervenție specifică etc); activități premergătoare perioadei de pregătire pentru liberare (evaluare psihologică, consiliere psihologică și intervenție în criză, psihoterapie, mediere cu instituții ce pot sprijini reintegrarea socială a deținutului etc) [12, p.29-31].

Îmbunătățirea calității vieții persoanelor custodiate pe perioada executării pedepsei privative de libertate, crearea premiselor pentru reintegrarea acestora în comunitate ca persoane care să respecte normele și valorile acesteia, reducerea riscului de recidivă, impun ameliorarea permanentă a standardelor și metodologiilor de lucru [12, p.3].

2.1 Particularitățile desfășurării activităților psihoeducaționale cu deținuții agresivi

Populația carcerală cu tulburări de personalitate reprezintă o categorie aparte, astfel încât și demersurile psihologice destinate acestor beneficiari presupun o abordare diferențiată în măsură să corespundă nevoilor și particularităților specifice.

În general, în mediul penitenciar apar ca alterații retardul psihic, tulburările cognitive (mai mult sau mai puțin pronunțate), schizofreniile și sindroamele paranoide aflate în faza de remisie, tulburările de personalitate, tulburările afective, nevrozele etc. Având în vedere faptul că decompensările comportamentale ale acestei categorii de deținuți sunt destul de frecvente (pe fondul intrării în acțiune, pe de o parte, a multitudinii de factori declanșatori și de menținere a bolii, a factorilor culturali, sociali și de mediu, nonspecifici mediului penitenciar, precum și a celor specifici mediului penitenciar, pe de altă parte), asistența psihologică

adresată acestora vizează în principal echilibrarea și menținerea acestui echilibru pe perioade cât mai lungi de timp [16, p.156].

Intervenția apare ca un efort de echipă ce implică proiectarea unui ansamblu structurat al demersurilor de specialitate (medicale, psihologice, educaționale, sociale). Abordarea de tip psihoterapeutic a persoanelor private de libertate cu patologie medico-psihiatrică îmbracă astfel forma conceptului de tratament plurimodal menit ”*să diminueze alterațiile cognitive, comportamentale și emoționale (...), să susțină eforturile de reabilitare și să prevină decompensările*” [17, p.7]. Concret această abordare asigură: depistare timpurie prin screening, după depunerea în penitenciar a deținuților (în perioada de carantină); evaluare – ce va sintetiza nevoile (constatate sau exprimate de beneficiar), recomandări ale diferiților specialiști, identificarea resurselor disponibile de intervenție etc; programe – presupune inițierea consilierii psihologice sau a programelor specifice (există în fiecare penitenciar cel puțin un program de psihoterapie pentru deținuții cu probleme medico-psihiatrice); monitorizare și reevaluare periodică; comunicare adecvată; intervenție în criză – presupune intervenția rapidă de specialitate în situații de tipul: tentativă/intenție/amenințare cu suicidul, autorânire, automutilare, ingestie de obiecte, ingestie medicamentoasă cu scopul de a se droga sau de a se sinucide, agresiune verbală sau fizică îndreptată către alți deținuți sau către cadre [13, p. 90-100].

2.2 Studiu pilot de reglare a emoțiilor cognitive și diminuare a comportamentului agresiv la deținuți

Agresiunea este un fenomen complex, cu o mare varietate de semnificații și exprimat comportamental într-o multitudine de moduri. În ciuda faptului că literatura de specialitate include numeroase studii dedicate, nu există încă un acord cu privire la cauzele și semnificația agresiunii și nicio definiție unanim acceptată a acesteia. Deși definiția științifică a agresiunii a suferit unele modificări de-a lungul timpului, opiniile experților asupra conceptului converg în mare măsură, agresivitatea fiind definită ca orice comportament îndreptat către un alt individ care este concentrat pe intenția imediată de a provoca un rău. În plus, făptuitorul trebuie să creadă că comportamentul va dăuna țintei și că ținta este motivată să evite comportamentul. În timp ce, de-a lungul timpului, agresiunea a fost dihotomizată între ceea ce este impulsiv, reactiv și condus de furie (ostil) și ceea ce este premeditat, proactiv și condus de un obiectiv final, altul decât vătămarea (instrumentală), s-a argumentat recent că acest lucru nu mai este util și poate chiar inhiba progresul în cercetarea agresiunii, întrucât această dihotomie nu reușește să țină seama de actele agresive cu motive multiple, fiind confundată de dihotomia de procesare automată a informațiilor controlată [18].

2.2.1 Participanți

Cercetarea a fost efectuată pe un eșantion de deținuți care execută pedepse privative de libertate într-un penitenciar din Regiunea Sud-Muntenia a României. Participarea subiecților la studiu a fost pe bază de voluntariat, cu completarea formularului de consimțământ informat și a contractului terapeutic. Participanții au fost selectați folosind următoarele criterii de includere: (a) bărbați; (b) vârsta peste 20 de ani; (c) naționalitatea română; (d) un nivel de educație cel puțin echivalent cu clasa a VIII-a, nivel de școală secundară; (e) condamnări pentru infracțiuni săvârșite cu violență domestică (crimă, agresiune

și alte violențe, vătămare corporală, agresiune cu moartea, privare de libertate); comportament heteroagresiv față de personal, alți deținuți sau obiecte (de exemplu, distrugere, spargerea geamurilor) în timpul executării pedepsei, pentru care au fost sancționați disciplinar; comportament ostil, nepoliticos sau agresiv verbal față de personal sau în relație cu alți deținuți. Scopul cercetării a fost explicat fiecărui deținut. Eșantionul a inclus 43 de bărbați condamnați pentru diverse infracțiuni. Dintre aceștia, 26 (60,46%) executau pedepse privative de libertate pentru crimă, crimă calificată, agresiune cu moartea, viol, agresiune domestică, proxenetism și trafic de persoane. Vârsta participanților la studiu a variat între 22 și 68 de ani ($M=37,93$; $S.D.=11,59$). 27 dintre discipline au studii medii, 8 clase (62,8%), 10 dintre ele au 10 clase (23,3) iar 6 dintre discipline au 12 clase (14%). Studiul a fost aprobat de directorul penitenciarului de referință și avizat de consiliul de etică al penitenciarului.

2.2.2 Intervenție

Programul s-a desfășurat în mai multe etape: a) selecția și înregistrarea participanților; b) semnarea contractului terapeutic și consimțământul informat de către fiecare participant; c) evaluarea inițială (inclusiv anamneză și investigații preliminare, folosind instrumente precum QA, CERQ) și interpretarea rezultatelor; d) intervenția, care constă în aplicarea metodelor și tehnicilor necesare atingerii scopului terapeutic; e) reevaluare/retestare, consemnând starea participanților și rezultatele obținute. Programul s-a bazat pe terapia integrativă care reprezintă o paradigmă, un punct de întâlnire între mai multe discipline, confirmând tendința interdisciplinară și integrativă. Au fost folosite tehnici cognitiv-comportamentale, tehnici din terapia narativă și psihologia individuală. Metodele folosite au fost dialogul, expunerea, explicația, conversația euristică, discuția de grup și jocul de rol. În funcție de complexitatea activităților și de specificul grupului de participanți, sesiunile au durat între 60 și 90 de minute. Sesiunile au fost conduse de unul dintre autorii studiului, psiholog clinician în sistemul penitenciar național cu pregătire în psihoterapie integrativă și cognitiv-comportamentală. Având în vedere obiectivul programului, intervenția sa bazat pe o strategie progresivă de învățare și schimbare structurată în: 1) autodescoperire; 2) identificarea asemănărilor și diferențelor cu/față de ceilalți; 3) dobândirea de cunoștințe despre agresivitate și formele ei de manifestare, inclusiv formularea unei definiții din perspectiva participanților; 4) dobândirea de cunoștințe despre diferența dintre agresivitatea instrumentală, manipulativă și agresivitatea spontană, bazată pe furie; 5) identificarea și discutarea situațiilor în care participanții au adoptat comportamente agresive și consecințele acestora la nivel personal, social, legal etc. ; 6) emoții, gânduri, comportament, definirea și clarificarea termenilor; 7) înțelegerea diferențelor dintre pozitiv/negativ; emoții adaptive/dezadaptative; 8) dezvoltarea gândirii raționale; 9) ABC-ul furiei; 10) stilul de comunicare și comportamentul agresiv. Programul s-a încheiat cu o sesiune de „încheiere”. Toate sesiunile includ exerciții experiențiale, participanții sunt încurajați să-și exprime reacțiile, gândurile, emoțiile, sentimentele observate și trăite în timpul sesiunilor (o tehnică numită abordare prin descoperire ghidată). La sfârșitul fiecărei sesiuni, participanții au primit o temă de „temă”, în care au folosit conceptele și strategiile învățate în situațiile lor de zi cu zi.

2.2.3 Rezultate

Agresivitatea și strategiile de coping cognitiv-emoționale au fost evaluate la începutul și la sfârșitul programului. Prelucrarea statistică a datelor obținute a fost realizată folosind software-ul IBM SPSS Statistics v20.0. SPSS a fost folosit pentru a efectua comparații între itemi ale variabilelor dependente (furie, ostilitate, agresiune verbală, agresiune fizică, strategii de coping cognitiv-emoționale, reevaluare pozitivă și blamarea altora) și a fost folosit testul t pentru mostre pereche. Dimensiunile efectului au fost calculate folosind d-ul lui Cohen, cu 0,2 indicând un efect mic, 0,5 un efect mediu și 0,8 un efect mare [7].

Comparând mediile variabilelor analizate la începutul și la sfârșitul programului, se observă diferențe semnificative statistic pentru furie ($M_1=2,47$, $M_2=2,08$), agresiune fizică ($M_1=2,01$, $M_2=1,67$), ostilitate ($M_1=2,90$, $M_2=2,32$), precum și în strategiile de coping cognitiv emoțional precum reevaluarea pozitivă ($M_1=6,20$, $M_2=6,64$) și blamarea altora ($M_1=7,04$, $M_2=7,69$). Mărimea efectului este semnificativă, astfel încât rezultatele obținute au semnificație atât statistică, cât și practică. Pragul de semnificație $p<.05$ demonstrează că intervenția a avut efect. În ceea ce privește agresivitatea verbală, se observă că rezultatele obținute nu susțin existența unor diferențe între momentele de testare ($M_1=3,11$, $M_2=2,48$), $p=.053$.

Rezultatele demonstrează eficacitatea programului de intervenție, cu o scădere a agresivității prin reglare emoțională. Cunoștințele participanților despre emoții și rolul lor adaptativ în viața lor înseamnă că în viitor vor folosi reglarea emoțională în viața de zi cu zi. În plus, strategiile de coping cognitiv-emoționale pot fi folosite în dezvoltarea personală viitoare.

CONCLUZII

Rezultatele obținute în studiul de față au o mare relevanță în practica sistemului penitenciar românesc. Nu este vorba doar de eficacitatea unui astfel de program în reducerea agresiunii, ci și de nevoia de psihoeducație și dezvoltare personală în rândul deținuților pentru a preveni recidivarea comportamentală dar și îndeplinirea misiunii organizației carcerale de reeducare a infractorilor.

BIBLIOGRAFIE

1. ALLEN, J.J. & ANDERSON, C.A. *Aggression and Violence: Definitions and Distinctions*. 2016. Preluat de la https://www.researchgate.net/publication/323784533_Aggression_and_Violence_Definitionsand_Distinctions;
2. ALLPORT, G.V. *Structura și dezvoltarea personalității* (traducere și note de Ioana Herseni). București: Editura Didactică și Pedagogică, 1991;
3. ANDERSON, C.A., & BUSHMAN, B.J. Human aggression. *Annual Review of Psychology*. 2002., 53, 27–51. Preluat de la
4. <https://www2.psych.ubc.ca/~schaller/Psyc591Readings/AndersonBushman2002.pdf>
5. BANDURA, A., *Aggression: A Social Learning Analysis*. International Psychotherapy Institute, 1973. Preluat de la
6. https://www.academia.edu/40055016/AGGRESSION_a_social_learning_analysis
7. BUSHMAN, B.J., & Baumeister, R. F. Threatened egotism, narcissism, and direct and displaced aggression: Does self-love or self-hate lead to violence? *Journal of*

- Personality and Social Psychology, 1998, nr. 75, 219 –229. DOI:10.1037/0022-3514.75.1.219.
8. BUSS, A. H., & PERRY, M. The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1992, nr. 63(3), 452-459. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.3.452>
  9. BECK, A., FREEMAN, A., Davis, D., & colaboratorii. *Terapia cognitivă a tulburărilor de personalitate*. Cluj-Napoca: Editura ASCR, 2011;
  10. ICD 10. *Clasificarea tulburărilor mentale și de comportament*. București: Editura Trei, 2016;
  11. GHEOGHE, F. *Psihologie penitenciară*, Editura Oscar Print, București, 2001;
  12. GOLU, P. *Fundamentele psihologiei sociale*. Constanța: Ex Ponto, 2000;
  13. MICLE M.I. *Deținuții și relațiile în mediul carceral* Interviu – Studii de caz. București, 2004
  14. MORAR I. M. coord. *Culegere de documente privind desfășurarea activităților de educație, asistență psihologică și asistență socială a persoanelor private de libertate internate în penitenciarele spital*. București: Administrația Națională a Penitenciarelor, 2011;
  15. *Penal Reform Internațional*. București: Drepturile omului și deținuții vulnerabili, 2007;
  16. *Penal Reform Internațional*. București: Protecția drepturilor deținuților cu probleme de sănătate mintală, 2007;
  17. POPESCU A.; MOISE I.; DUVAC I. *Forme de manifestare a agresivității – factori de risc și soluții terapeutice*. București: Intell Psy Group, *Practica Farmaceutica - Vol. 6, Nr. 3, 2013. P.163-169*
  18. PRIPP C., ZAMOȘTEANU A. București: *Program specific de asistență psihosocială destinat persoanelor cu afecțiuni psihice*, 2009;
  19. PRIPP C., DECSEI-RADU A. Iași: *Ghid de bune practici pentru psihologul care lucrează în sistemul penitenciar*, 2011;
  20. STĂNIȘOR E. (coord.), BĂLAN A., PRIPP C. ”Universul Carceral”. București, Editura Oscar Print, 2004. ISBN, 973-668-078-9, 575;
  21. ZAMFIR C. *Strategii ale dezvoltării sociale*. București: Editura Pedagogică, 1977;
  22. *Legea 254 privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal*, 2013. Disponibil la: www.euro.who.int/prisons